

Škola primijenjenih umjetnosti i dizajna – Pula

Vila Prinz u Puli

Valentina Miletović-Anić

Pula, ožujak 2020.

Sadržaj

Uvod.....	3
Glavna ratna luka.....	3
Vila Prinz.....	10
Prvi vlasnici i obitelj Wassermann.....	14
Vrijeme fašizma	15
Poslijeratno vrijeme.....	19
Zaključak	20
Literatura	21
Mrežne stranice.....	21
Popis vizualnog materijala	22

Uvod

Arhitektonsko zdanje u kojem je smještena Škola primijenjenih umjetnosti i dizajna ima svoju dugu povijest i iznimno zanimljivu priču.

U knjizi „Astrougarske vile u Puli“ Branko Perović opisuje je kao „magičnu vilu Prinz“ te tvrdi kako „još uvijek plijeni pažnju svojim arhitektonsko-građevinskim izgledom u sivilu ostalih zgrada u Radićevoj ulici.“¹

Vrijeme njenog nastanka vezuje se za drugo razdoblje austrijske vlasti kada se istarski poluotok formirao kao teritorijalna cjelina unutar Habsburške, a nakon 1867. Austro-Ugarske Monarhije.

U upravnom smislu od 1813. godine poluotok je doživio više preinaka kada je konačno 1825. utemeljen Istarski okrug sa sjedištem u Pazinu u čijem sastavu je bilo devetnaest kotara. Konačni teritorij okruga potvrđen je dekretom 1833. godine. Veljačkim patentom 1861. godine Markgrofovija Istra postaje pokrajinom s vlastitim Zemaljskim saborom sa sjedištem u Poreču.

Za Pulu promjena vlasti značila je veliki preokret. Od zapuštenog i izloženog brojnim epidemijama ribarskog naselja u kojem su dominirale ruševine nekadašnjih razdoblja izrasla je u najveću pomorsku bazu na Sredozemlju.

To je vrijeme prosperiteta: gospodarskog i kulturnog uspona, porasta stanovništva, urbanističkih zamaha, vrijeme nastanka brojnih monumentalnih historičističkih i secesijskih građevina. Pula postaje urbano središte srednjoeuropskog ugođaja.

Glavna ratna luka

„Kada se na Dvoru bude razgovaralo o ratnoj luci Carstva, koja bi trebala nadomjestiti Veneciju, Pula će zapeti za oko, ne austrijskim vojnim stratezima, dapače, nego samom caru, a time će započeti njen gospodarski i svekolik uspon, kakav ne pamti još od 11. i 12. stoljeća.“²

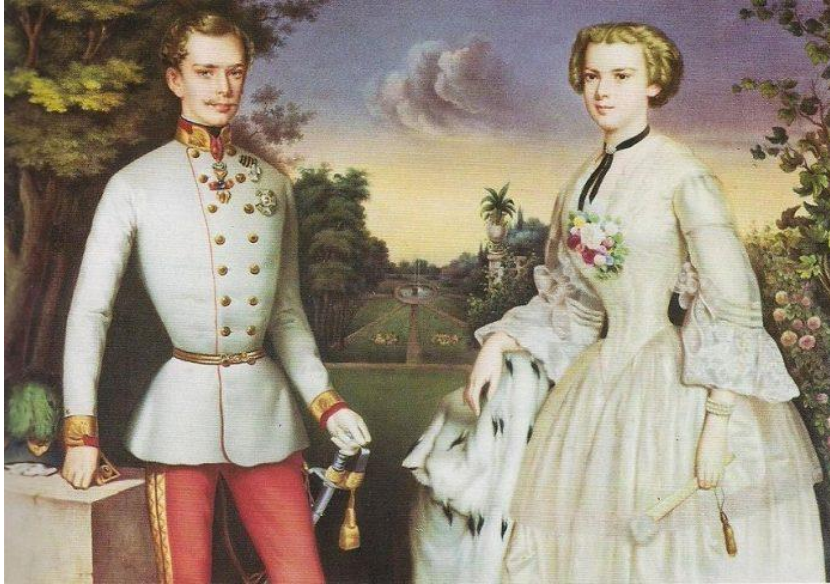
Nakon pobuna u Veneciji protiv austrijske vlasti i istiskivanja jedrenjaka parobrodima koji nisu bili pogodni za mletačku luku te nasuprot prijedlogu da Trst postane glavna ratna luka, car Franjo Josip I. odabire Pulu za glavnu ratnu luku, poslušavši savjet vrhovnog zapovjednika carsko-kraljevske mornarice, danskog porijekla, admirala Hansa Birch von Dahlerupa.

---

¹ Perović, Branko. *Astrougarske vile i kuće*, Pula 2010., str. 132.

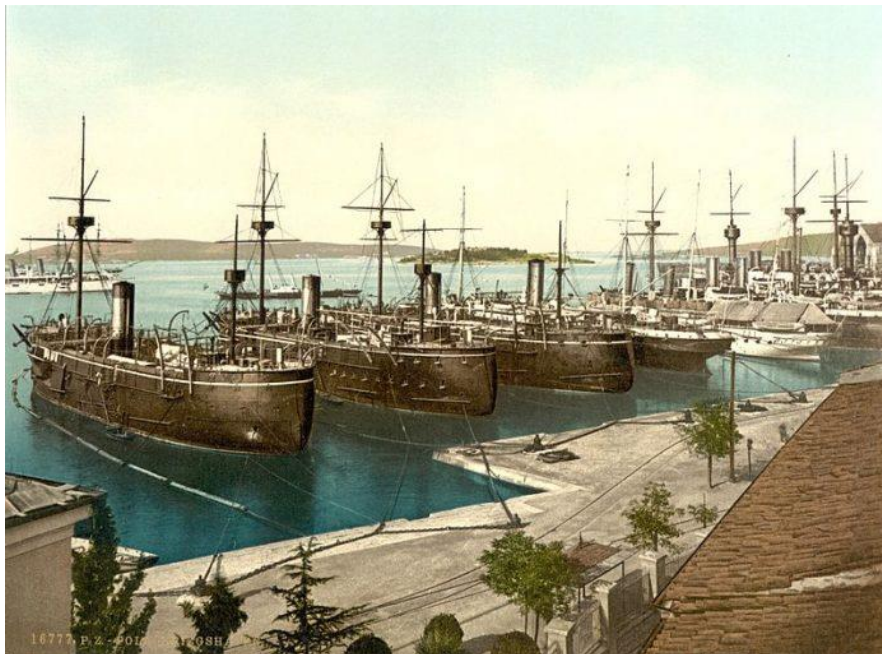
² Dukovski, Darko. *Povijest Pule : deterministički kaos i jahači apokalipse*. Pula : Nova Istra, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2011., str.111.

Postavljanje kamena temeljca 9. prosinca 1856. za pulski K. u. K. See Arsenal osobno su obavili Franjo Josip I. i njegova supruga carica Elizabeta I. Carev brat nadvojvoda Ferdinand Maximilian, zapovjednik ratne mornarice, tim je povodom potpisao Program za svečanost polaganja kamena temeljca Arsenala.

Slika 1. Austrijski car Franjo Josip I. i bavarska princeza Elizabeta, poznata po nadimku Sisi

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/vjencanje-cara-franje-josipa-i-carice-sisi-1854/> (pristupljeno 31.1.2020.)

Slika 2. Pula je postala glavna ratna luka velike države, koja se u to se vrijeme prostirala od današnje Ukrajine pa sve do Milana.

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/1856-car-franjo-josip-u-puli-otvorio-gradiliste-arsenala/> (pristupljeno 31.1.2020.)

„Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće Pula je stajala uz bok britanskih baza u Plymouthu i Portsmouthu, njemačkih u Wilhelmshafenu i Kielu, francuskih u Cherbourgu i Toulonu, ruskih u Kronstadtu i Vladivostoku, japanske u Yokosuki i talijanskih u Tarantu i Brindisiju.“³

Prema zacrtanom planu izgradnje, pod geslom cara Franje Josipa I. i njegova admiralteta: "Die Stadt mueste sich mit der Marine identifizieren" - "Grad se mora poistovjetiti s mornaricom"⁴ grade se „nužni znanstveni, duhovni, zdravstveni, obrambeni, tehnički, pomorski, hidrografski, brodograđevni, operativni, stambeni, skladišni, školski i drugi elementi za funkcioniranje grada i siguran boravak brodova u luci“⁵.

Slika 3. Plan izgradnje luke

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/zbornik-iz-povijesti-pulske-luke> (1.2.2020.)

³Temeljna dokumentacijska kartica Sveučilište u Zagrebu, autor: Gonan, L. - 2014., str. 6.

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf>
(pristupljeno 1.2.2020.)

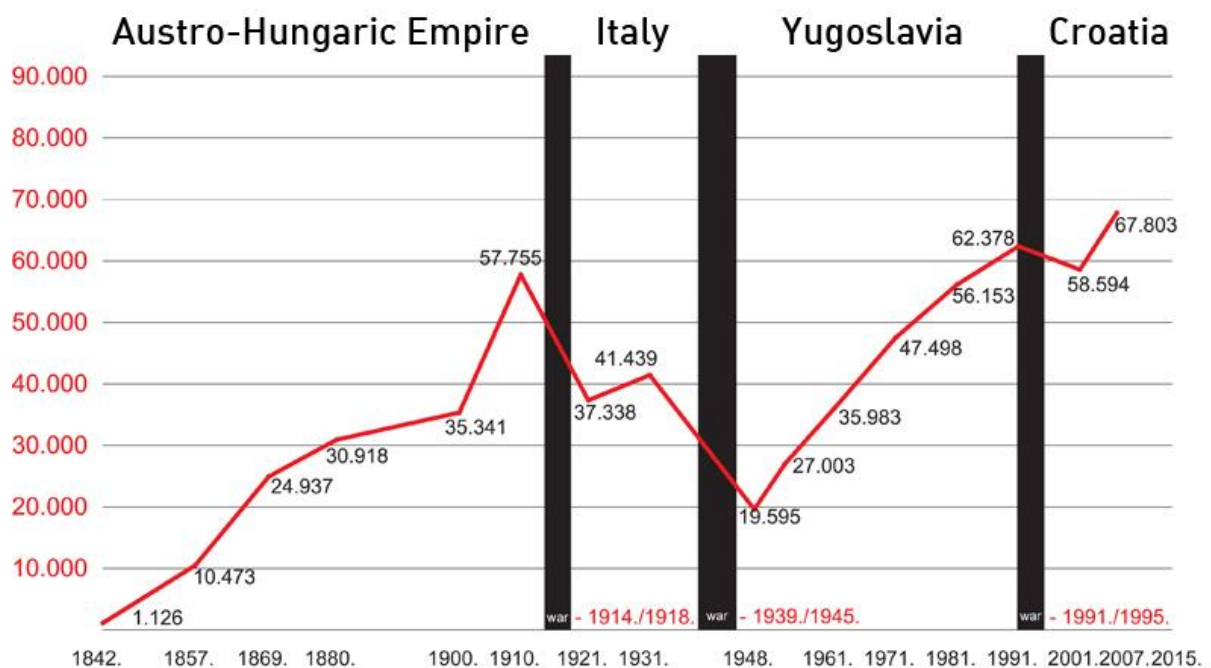
⁴ Perović, Branko. *Luka Pula austrougarskog doba* : odsjaj grada u zaljevu 1850. – 1918.) // *Iz povijesti Pulske luke* / urednik M. Černi, M. Pula : Lučka uprava Pula, 2006. Str. 72-80.

⁵ Gonan, L. - 2014., str.7.

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf>

Prioritet u gradnji bio je izgradnja ratne luke, „arsenal za izgradnju i opskrbu ratnih brodova i sustav fortifikacija kojima bi luka bila zaštićena s mora i kopna. Na navedeno se nadovezivala izgradnja vojarni, stanova i raznih institucija, neophodnih za opstanak ratne flote, a tek su potom na red dolazile raznorodne potrebe rastućeg stanovništva, kao zdravstvo, školstvo ili kultura.“⁶

Tada dolazi do razvoja trgovine, ugostiteljstva, prometa, zanatstva, bankarstva, građevinarstva i proizvodnje što zahtijeva novu radnu snagu koja se popunjava posebno iz ostatka Istre, Primorja, Dalmacije i cijele Austro-Ugarske.

Slika 4. Jurcan, E. Promjena stanovništva u Puli. 2008, pg.2

<http://praksa.hr/map-story/#title> (pristupljeno 3.2.2020.)

⁶ Perović, 2006; 79.

U drugoj polovici 19. stoljeća Pula ima više stanovnika od primjerice Splita, Ljubljane, Rijeke ili Zadra. Jedini veći grad je tada Zagreb koji broji 80 000 stanovnika.

Tijekom 1880-ih i 1890-ih godina, građani Pule doživljavaju velike promjene: 1881. gradi se novo kazalište, 1882. otvaraju se dva hotela, 1885. otvara se javno kupalište Bagno polese, 1897. u grad stiže prvi kinematograf (samo godinu dana nakon prikazivanja prvog filma braće Lumiere), a 1889. gradi se nova tržnica na početku šetališta Giardini i otvara se gradsko kupalište u Val Galanteu u blizini željezničkog kolodvora. Do godine 1906. Pula ima već dva stalna kinematografa, 1911. dobiva rodilište i bolnicu, a do 1913. otvara se još nekoliko hotela, restorana i kavana.⁷

Slika 5. Pogled na Uspón sv. Stjepana i palaču Scrazin u kojoj je od 1891. do 1898. godine djelovala prva hrvatska Čitaonica u Puli.

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/4#> (2.2.2020.)

⁷ Gonan, L., - 2014., str.7-9.

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf> (2.2.2020.)

Palaču Scrazin projektirao je graditelj Angelo Meyer i izgrađena je tijekom 1889. i 1890. godine. U prvom planu je zelena tržnica s brojnim prolaznicima i natkrivenim štandovima na Giardinima, koja je bila u funkciji od 1888. do 1903. godine kad se otvara nova gradska tržnica. Prostor Giardino ponovno se uređuje 1904. godine kad je posađeno stotinjak stabala ladonje (kopriivić) koji su i danas glavni ukras trga⁸.

Slika 6. Od osam izgrađenih hotela do 1913. godine, ističe se secesijski hotel Riviera iz 1909. godine.⁹

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (2.2.2020.)

Što se tiče stambene izgradnje, već 1880. u Puli postojale su 1244 kuće i stambene zgrade za sve slojeve stanovništva na području starog grada, u okolnim kvartovima i predgrađu. Do 1900. taj se broj udvostručio. Stanarine u Puli bile su znatno više nego u ostatku Istre i u Trstu. Među najzanimljivijim primjercima rezidencijalne arhitekture za individualno stanovanje spadaju vile izgrađene između 1883. i 1914. na području Verude, Monte Rizzia i Sv. Polikarpa.¹⁰

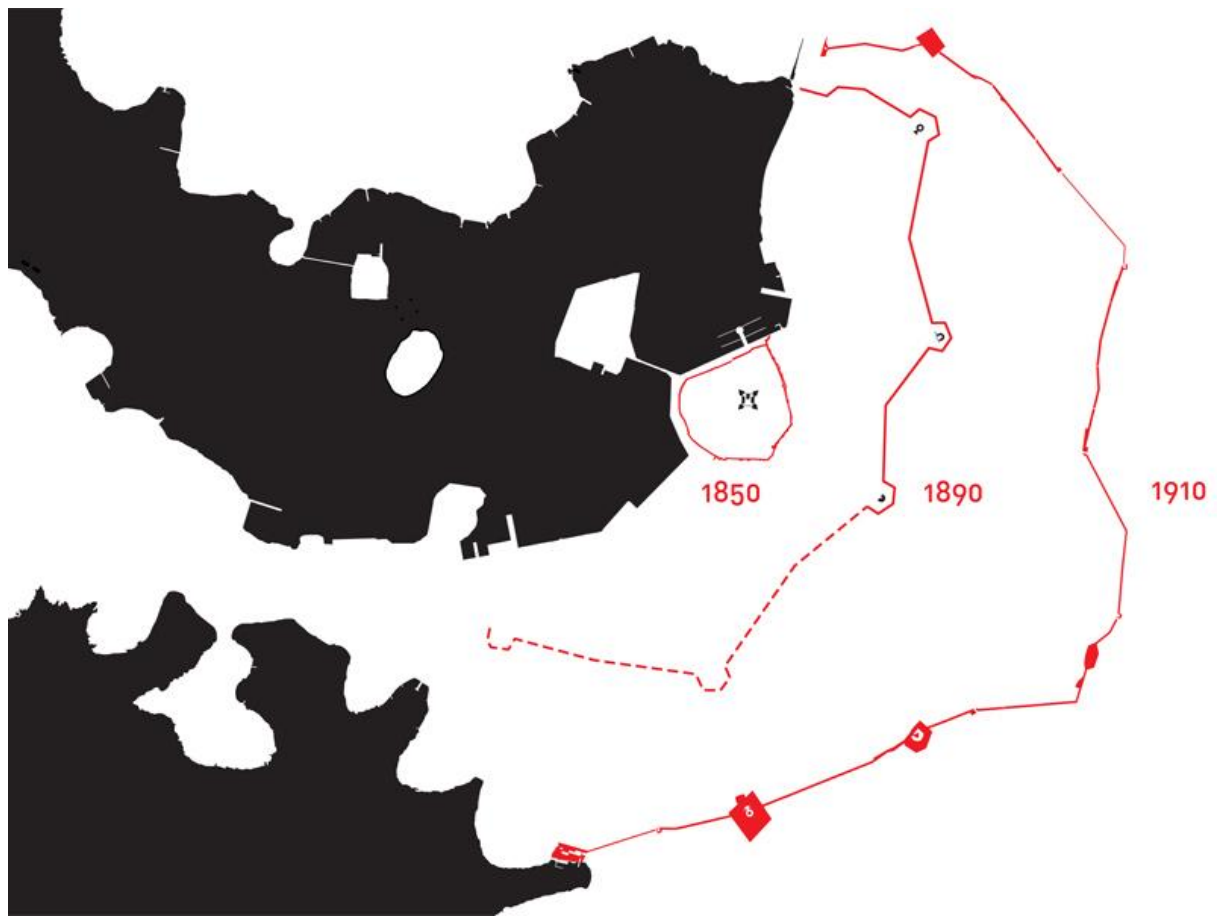
⁸ Gradska knjižnica i čitaonica u Puli, Zbirka starih razglednica

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/4#> (2.2.2020.)

⁹ <http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (2.2.2020.)

¹⁰ Perović, Branko. Austrougarske vile i kuće u Puli, Vraćanje memorije gradu : K. Perović Marković, Pula 2010. str.10.

Slika 7. Širenje Pule tijekom Austro-ugarskog razdoblja vidljivo je kroz pomicanje linije obrane grada

<http://praksa.hr/map-story/#title> (pristupljeno 3.2.2020.)

Vila Prinz

Vile su građene kao privatne narudžbe, a svaka od njih ima svoju povijest i svoju specifičnu draž. Vlasnici su pripadali eliti bogatih pomorskih časnika.

„Pripadnici mornarice generalno nisu razvili značajniju umjetničku kulturu u Puli. Puno su više, u skladu s potrebama, bile razvijene znanstvene institucije i institucije za discipliniranje 42 pripadnika mornarice, ali i lokalnog stanovništva koje se trebalo prilagoditi novoj društveno-političkoj situaciji. S druge strane, karakteristike koje historicistička arhitektura u Puli dijeli s takvom arhitekturom u ostatku Hrvatske jest, prvo – primanje utjecaja kako srednjoeuropsko-alpskog, tako i mediteranskog područja i drugo – prisutnost mnogih divergentnih stilskih tendencija (Rundbogenstil, klasicizam, neobarok, neobizant itd.) zbog čega se i tu može govoriti o svojevrsnom stilskom pluralizmu.“¹¹

Vila Prinz sagrađena je 1898. na jugoistočnim obroncima brda Monte Zaro. Izgrađena je kao jednokatnica s podrumom, visokim prizemljem i potkrovljem.

Slika 8. „Glavni ulaz bio je na istočnoj strani, na zapadnoj strani karakteristična kula, u koju se ulazilo iz dvorišta pomoćnim ulazom, a neravan teren iskorišten je za izgradnju podrumskih prostorija.“¹²

---

¹¹ Gonan, L. - 2014., str 19.

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf> (4.2.2020.)

Slika 9. „Na krovu pročelja ističe se ukrasni zidić i secesijski ornament, s ljudskom glavom i simbolima sunca.“¹²

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz> (pristupljeno 10.2.2020.)

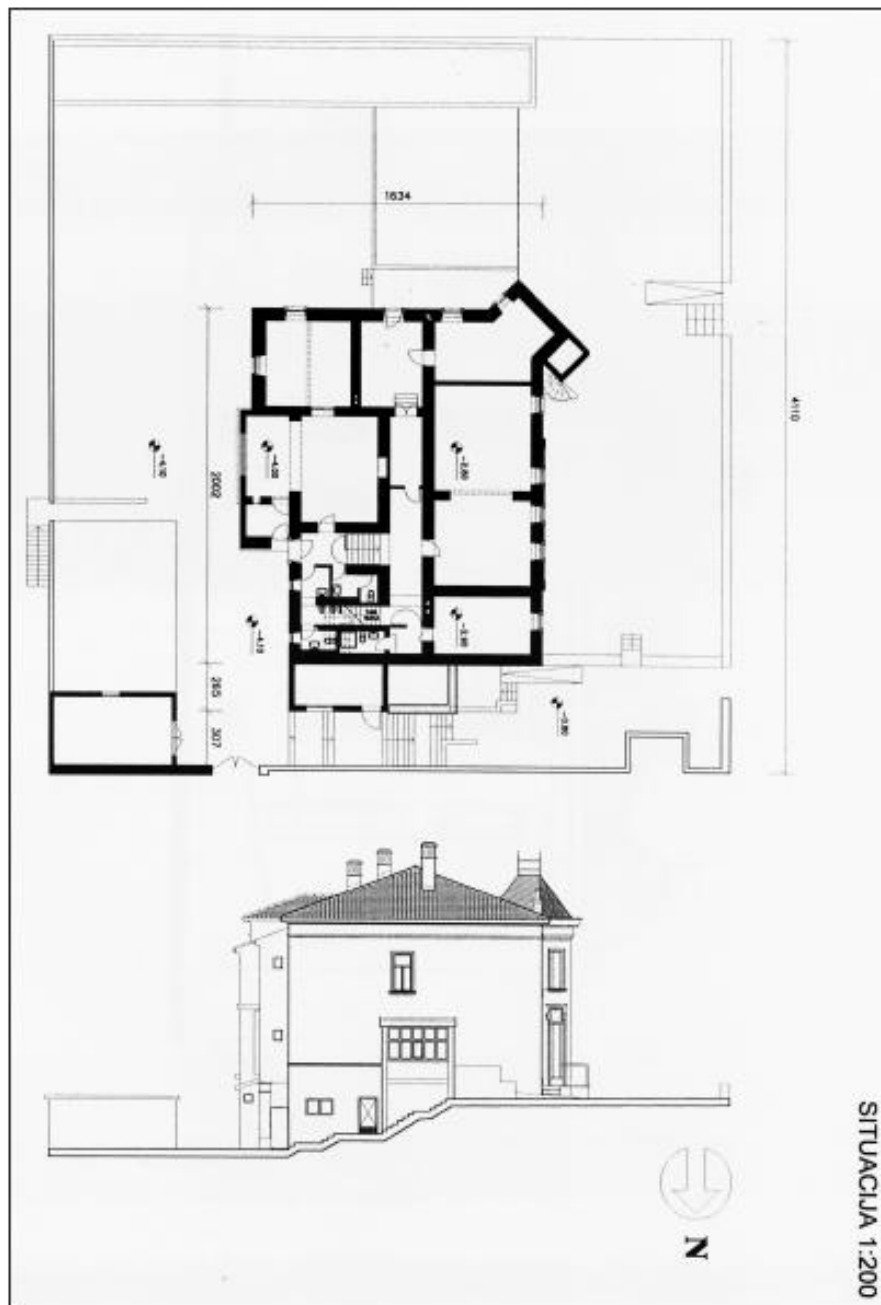

Slika 10. „Raspored prostorija u prizemlju i na katu približno je isti, velike su i svijetle prostorije za stanovanje, rad i higijenu. Očuvano je kameno stubište s originalnom kovanom željeznom ogradom, koje vodi na kat.

Oko zgrade veličine 16,34 x 20,02 m., veliko je dvorište dimenzija 38,26 x 41,10 m., za koje se može pretpostaviti da je bilo izuzetno hortikulturno uređeno. Na zapadnoj strani postoji zapušteno manje bočalište, za koje nisam uspio saznati je li pripadalo vili. Ispod južnog dijela dvorišta veliki je, sada zapušten, park, za koji se pretpostavlja da je pripadao vlasnicima kuće, a izlazi na Kovačićeve ulicu.“¹²

---

¹² Perović, 2010., str. 135.

Nacrt kuće Bilucaglia

Slika 11.

Perović, Branko. *Austrougarske vile i kuće*, Pula 2010., str. 134.

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz> (pristupljeno 10.2.2020.)

Prvi vlasnici i obitelj Wassermann

Prva vlasnica ove vile bila je gospođa Luigia Prinz, iz ugledne pulske obitelji Wassermann. (O tome postoji dokumentacija u školi - dokument broj 34 Comune catastale Pola broj 2097 i Povijesni list.) Vlasnica je upisana po dokumentu broj 14371, kojeg je vodio javni bilježnik dr. Felice Glezer.¹³

Obitelj Wassermann spominje se u Istarskoj enciklopediji u članku o Ljekarništvu u Istri. Valentin Wassermann spominje se kao jedan od dva prva ljekarnika u Puli čija se ljekarna nalazila na Forumu na Trgu Foro broj 8., danas "Caffè Diana", a na nadvratnoj kamenoj gredi ulaza i danas stoji ime Wassermann.¹⁴

Slika 12. Kuća pulskog ljekarnika iz ugledne obitelji Wassermann na zapadnom dijelu pulske Rive (sadašnji izgled)

---

¹³ Perović, Branko. *Austrougarske vile i kuće*, Pula 2010., str. 132.

¹⁴ I. Rudelić. Ljekarništvu ili farmacija // Istarska enciklopedija / ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1601> (pristupljeno 10.2.2020.)

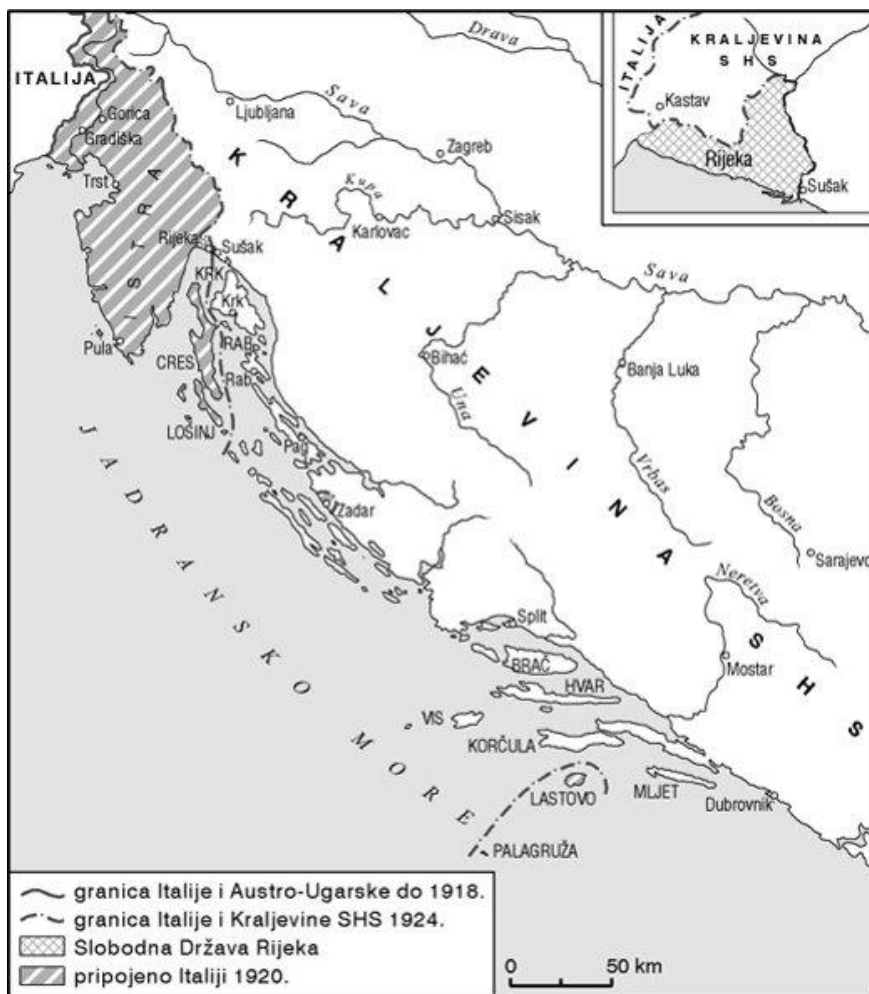
Branko Perović u svojem djelu o austrougarskim vilama spominje Južnotirolca Johanna Augusta Wassermanna kao vlasnika atraktivne kuće na zapadnom dijelu pulske Rive te kao jednog od sedmero ljekarnika u Puli 1913. godine. Kako navodi, Wassermann se družio, po Baloti, uključujući se u gradski život Pule, sa sunarodnjacima: dr. Glezerom, Steindlerom, Adelmanom, Kramerom, Hapacherom i drugima, koji su imali dobre pozicije u državnoj službi, civilnoj vlasti i gospodarstvu, javnom i kulturnom životu.¹⁵

„Po Indicatore generale della città' di Pola od 1910., u vili (koju je i sagradio) je stanovao Martino Prinz, consigliere provinciale, pokrajinski savjetnik, dirigente il giudizio distrettuale, ravnatelj Pokrajinskog suda u Puli.“¹⁶ On se doselio iz Rovinja u Pulu, kao najveće mjesto u Istri. Bio je ugledni pravnik, a od 1905. godine i sudac Pokrajinskog suda u Puli. Nakon poraza i raspada Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu Martino Prinz vilu je prodao, a potom se odselio iz Pule kao i mnogi drugi građani neromanskog porijekla.

Vrijeme fašizma

Tijekom rata sile Antante su tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. godine obećali Italiji kako bi prešla na njihovu stranu, između ostalih dijelova hrvatske obale i Istru do Kvarnera. Nakon rata, zalaganjem američkog predsjednika Th. W. Wilsona da Italija ostane u svojim etničkim granicama te da se narodima Austro-Ugarske da najšira mogućnost za autonomni razvoj (Četrnaest točaka predsjednika Wilsona), uz djelovanje Jugoslavenskog odbora i novo-nastale države KSHS obećani teritoriji su dovedeni u pitanje. Tek je 1920. godine pitanje razgraničenja između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije takozvano „Jadransko pitanje“ riješeno u Rapallu, gradiću blizu Genove. Njime je, osim ostalih teritorija, Italiji pripojena cijela Istra osim dijela općine Kastav.

Italija je i prije Rapalskog ugovora, odmah nakon primirja, koje je 3. studenog 1918. sklopila s formalno još postojećom Austro-Ugarskom, krenula svojom vojskom u zauzimanje Istre i ostalih dijelova hrvatskog teritorija. Petog studenog zauzela je Pulu, a do sredine studenog okupirala je čitavu Istru. Uslijedilo je vrijeme fašizma i prije dolaska fašista na vlast u Italiji 1922. godine. Prve fašističke organizacije u Istri pojavile su se već 1919. godine „U razdoblju od 4. studenog 1918. do 12. studenog 1920. talijanski je okupacijski režim primijenio mnogobrojna nasilja, osobito u Istri: odvodili su u konfinaciju pojedine hrvatske rodoljube (radnike, seljake, učitelje, svećenike, odvjetnike...) i to na talijanske otoke Lipari, Ponza i Sardinija, otpuštali su radnike i službenike pulskog Arsenala i drugih industrijskih pogona, napadali su hrvatske prosvjetne i kulturne ustanove (čitaonice, knjižnice, škole, domove i društva), onemogućavali nastavak rada hrvatskih srednjih i osnovnih škola, fizički su zlostavljali nepoćudne pojedince u gradovima i selima. Zbog tih su nasilja stotine istarskih Hrvata, neki i sa svojim obiteljima, već tada emigrirale.“¹⁷

Slika 13. Granica između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije nakon Rapallskog mirovnog ugovora

Darko Dukovski „Rapallski ugovor“. U Istarska enciklopedija, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831> (pristupljeno 10.2.2020.)

¹⁵ Perović, 2010., str. 87.

¹⁶ Perović, 2010., str. 133.

¹⁷ Šetić, Nevio. Posljedice Prvog svjetskog rata u Istri, Matica hrvatska - Hrvatska revija 3, 2014.

<http://www.matica.hr/hr/429/posljedice-prvoga-svjetskoga-rata-u-istri-23828/> (pristupljeno 9.3.2020.)

Novo vrijeme donosi novog vlasnika. Na temelju podataka „iz Povijesnog lista po broju 112/31 drugi upisani vlasnik vile Prinz bio je Luigi Bilucaglia, a kupnju je obavio bilježnik dr. Jaschi Francesco, koji je imao ured u bivšoj via Giulia 5.“¹⁸

Bilucaglia se pod Austro-Ugarskom zalagao da Pula pripadne Italiji. Godine 1910. bio je na čelu talijanskog kulturnog društva Circolo di cultura. On je bio na čelu prvog osnovanog (1920.) Fašističkog borbenog odreda, Fascio dei combattenti. Kao fašistički lider u gradu vodio je spaljivanje Narodnog doma prilikom antislavenskih prosvjeda pred zgradom koja je tom prilikom zapaljena i izgorjela do temelja zajedno sa 7 000 knjiga na hrvatskom jeziku. Bio je i na čelu 30 fašista iz Pule koji su u listopadu 1922. godine otišli u Napulj, na kongres fašističkih predstavnika iz cijele Italije.“ Pulski karabinjeri su imali informaciju da će fašisti iz Napulja krenuti na čuveni Marcia su Roma, Pohod na Rim, gdje će postaviti zahtjev da kralj Vittorio Emanuele III. raspusti parlament i raspiše izbore, što se i dogodilo.“¹⁹

Pulski podestat Luigi Bilucaglia

Slika 14.

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz> (9.3.2020.)

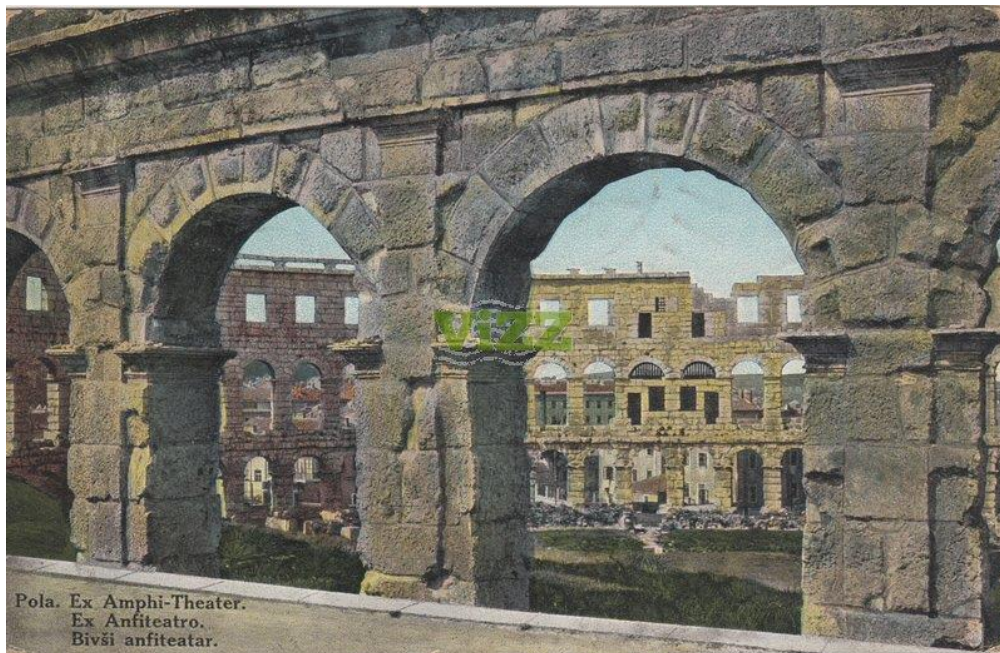
„Luigi Bilucaglia je 1928. postao gradonačelnik Pule, narodni zastupnik i pokrajinski tajnik fašističke stranke. Bilucaglia je bio Podesta' Onorevole Commendatore Luigi koji je radio u Palaza comunale, Piazza Foro 1, čiji je generalni sekretar bio Dottore Italo Parovel Cavagliere, a ured mu je vodio Cancelliere Capo Ettore Poduie. Bilucaglia je, po H. Buršiću, osuđen 5.4.1946. na 28 godina zatvora“.¹⁹

---

¹⁸ Perović, 2010., str. 133.

¹⁹ Isto

Luigi Bilucaglia napustio je Pulu u travnju 1945. godine. Kao njen gradonačelnik, nije ostavio iza sebe samo djela koja odgovaraju jednom fašističkom vođi. Za njegovo vrijeme u gradu su utemeljeni novi i vrijedni objekti „npr. hram talijanskih mornara u Mornaričkoj crkvi, Istarski muzej, podignuto je gledalište u Areni, osnovana je puljska nogometna vrsta »Grion«, izgrađeno nogometno igralište, podignute su školske zgrade u Fažani, Lobariki, Medulinu i Muntiću, otvorena Učiteljska škola. Pokrenute su mnogobrojne industrijske aktivnosti, uređivane su ceste, osnovan je Poljoprivredni konzorcij za Istru u Puli. Bilucaglia je sudjelovao u izgradnji istarskog vodovoda, bio je predsjednikom Brodogradilišta.“²⁰

Slika 15. Dio vanjskog plašta Arene; razglednica odaslana 1912.g.²¹

Luigi Bilucaglia, kao gradonačelnik Pule u razdoblju od 1928. godine do 1934. godine zaslužan je za podizanje gledališta u Areni.

---

²⁰Orbanić, G. Bilucaglia, Luigi. // Istarska enciklopedija / ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=291> (pristupljeno 9.4.2020.)

²¹ Gradska knjižnica i čitaonica u Puli, Zbirka starih razglednica

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (pristupljeno 9.4.2020.)

Nakon pada fašizma Pulu su zaposjele njemačke postrojbe. Od tada je grad bio više puta bombardiran od anglo-američkog zrakoplovstva. Saveznici su bombardirali lučka i vojna postrojenja, ali su razorene i stambene četvrti u Starome gradu. Pritom su oštećeni brojni povijesni spomenici što je kasnije dovelo do potpuno izmijenjenog izgleda grada.

Poslijeratno vrijeme

Nakon što su partizanske postrojbe oslobodile Pulu 5.5.1945.godine predale su je savezničkoj vojnoj upravi. Pariškim mirovnim ugovorom 1947. "grad su preuzele hrv. vlasti, a u međuvremenu je počeo intenzivan odlazak puljskih Talijana (ali i Hrvata), koji je trajao do sred. 1950-ih. Jugoslavensku vlast u Puli (1947–91) označile su ponovna industrijalizacija i urbanizacija te stvaranje snažnoga garnizona JNA."²²

Vila Prinz je tada (1948.g.) konfiscirana od strane jugoslavenskih vlasti i pretvorena u društveno vlasništvo. Od 1956. u njoj je bio Dječji vrtić, a nakon proglašenja neovisnosti knjižena je u korist grada Pule 1999. godine. U zgradi je od 1994. godine smještena Škola primijenjenih umjetnosti i dizajna – Pula.

---

²² <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/811/pula> (pristupljeno 9.4.2020.)

Zaključak

Vila Prinz sagrađena je u vremenu kada se u Puli, kao glavnoj ratnoj luci austro-ugarske ratne mornarice, gradi rezidencijalna arhitektura za individualno stanovanje. U nju spadaju vile izgrađene između 1883. i 1914. na području Verude, Monte Rizzia i Sv. Polikarpa.

Izgrađena je na jugoistočnim obroncima brda Monte Zaro 1898. godine. Izgradio je i u njoj je živio Martino Prinz, pokrajinski savjetnik i ravnatelj Pokrajinskog suda u Puli po kojemu je dobila ime.

Tijekom vremena koja su slijedila, mijenjala je vlasnike i bila je svjedokom smjene različitih društvenih i političkih sustava.

U njoj se sada nalazi Škola primijenjenih umjetnosti i dizajna – Pula.

Vila i danas plijeni pažnju svojim arhitektonsko-građevinskim izgledom. Iako zahtijeva, s obzirom na dotrajalost, hitnu intervenciju u sanacijskom smislu kako bi mogla i dalje doprinosti srednjoeuropskom ugođaju Pule.

Literatura

1. Bertoša, Miroslav. Pulska luka u doba Venecije (od IV. do XVIII. stoljeća) // Iz povijesti Pulske luke / urednik Mladen Černi. Pula : Lučka uprava Pula, 2006. Str. 45-70.
2. Bertoša M., Matijašić R., et al. Pula : tri tisuće mita i stvarnosti. Pula : C.A.S.H., 2005.
3. Cvek, Elmo. Naredba br.12 : Pula u doba Austrije – ljudi i građevine. Pula : C.A.S.H., 2015.
4. Dukovski, Darko. Povijest Pule : deterministički kaos i jahači apokalipse. Pula : Nova Istra – Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2011.
5. Perović, Branko. Austrougarske vile i kuće u Puli : vraćanje memorije gradu. Pula : K. Perović Marković, 2010.
6. Perović, Branko. Luka Pula austrougarskog doba : odsjaj grada u zaljevu 1850. – 1918.) // Iz povijesti Pulske luke / urednik Mladen Černi. Pula : Lučka uprava Pula, 2006. Str. 70-192.

Mrežne stranice

Rudelić, I. *Ljekarništvo ili farmacija* : Istarska enciklopedija, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1601> (pristupljeno 10.2.2020.)

Dukovski, Darko. *Rapalski ugovor* : Istarska enciklopedija, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831> (pristupljeno 10.2.2020.)

Šetić, Nevio. *Posljedice Prvog svjetskog rata u Istri*, Matica hrvatska - Hrvatska revija 3, 2014.

<http://www.matica.hr/hr/429/posljedice-prvoga-svjetskoga-rata-u-istri-23828/> (pristupljeno 9.3.2020.)

Orbanić, G. *Bilucaglia, Luigi*, Istarska enciklopedija, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=291> (pristupljeno 9.4.2020.)

Gradska knjižnica i čitaonica u Puli, Zbirka starih razglednica

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (pristupljeno 9.4.2020.)

Temeljna dokumentacijska kartica Sveučilište u Zagrebu, autor: Gonan, L. - 2014.

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf>
(pristupljeno 1.2.2020.)

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/vjencanje-cara-franje-josipa-i-carice-sisi-1854/> (pristupljeno 31.1. 2020.)

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/1856-car-franjo-josip-u-puli-otvorio-gradiliste-arsenala/> (pristupljeno 31.1. 2020.)

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/zbornik-iz-povijesti-pulske-luke> (1.2. 2020.)

<http://praksa.hr/map-story/#title>(pristupljeno 3.2.2020.)

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz>(pristupljeno 10.2.2020.)

Popis vizualnog materijala

Slika 1. Austrijski car Franjo Josip I. i bavarska princeza Elizabeta, poznata po nadimku Sisi

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/vjencanje-cara-franje-josipa-i-carice-sisi-1854/> (pristupljeno 31.1.2020.)

Slika 2. Pula je postala glavna ratna luka velike države, koja se u to se vrijeme prostirala od današnje Ukrajine pa sve do Milana.

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/1856-car-franjo-josip-u-puli-otvorio-gradiliste-arsenala/> (pristupljeno 31.1.2020.)

Slika 3. Plan izgradnje luke

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/zbornik-iz-povijesti-pulske-luke> (1.2. 2020.)

Slika 4. Jurcan, E. Promjena stanovništva u Puli, 2008. pg.2

<http://praksa.hr/map-story/#title> (pristupljeno 3.2.2020.)

Slika 5. Pogled na Uspon sv. Stjepana i palaču Scrazin u kojoj je od 1891. do 1898. godine djelovala prva hrvatska Čitaonica u Puli.

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/4#> (2.2.2020.)

Slika 6. Od hotela kojih je izgrađeno do 1913.g. ukupno osam, ističe se secesijski hotel Riviera iz 1909. godine

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (2.2.2020.)

Slika 7. Širenje Pule tijekom Austro-ugarskog razdoblja vidljivo je kroz pomicanje linije obrane grada

<http://praksa.hr/map-story/#title>(pristupljeno 3.2.2020.)

Slika 8. Autor fotografije: V.Miletović-Anić

Slika 9. „Na krovu pročelja ističe se ukrasni zidić i secesijski ornament, s ljudskom glavom i simbolima sunca.“

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz>(pristupljeno 10.2.2020.)

Slika 10. Autor fotografije: V. Miletović-Anić

Slika 11. Perović, Branko. *Austrougarske vile i kuće*, Pula 2010., str. 134.

<http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz>(pristupljeno 10.2.2020.)

Slika 12. Autor fotografije: V.Miletović-Anić

Slika 13. Granica između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije nakon Rapallskog mirovnog ugovora

Dukovski, Darko. *Rapalski ugovor*. // Istarska enciklopedija / ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831>(pristupljeno 10.2.2020.)

Slika 14. <http://www.regionalexpress.hr/site/more/magina-vila-prinz> (9.3.2020.)

Slika 15. Dio vanjskog plašta Arene

Gradska knjižnica i čitaonica u Puli, Zbirka starih razglednica

<http://vizz.gkc-pula.hr/it/gradja/collection/1#> (pristupljeno 9.4.2020.)